

Mg. iur. Daira Sergejeva
Zvērināta advokāta palīdzē

Noziedzīgi iegūtas mantas institūta izpratne starpkaru periodā

«Lai saprastu tagadni un paredzētu nākotni, ir jāskatās uz pagātņi» – tā reiz izteicās vēstures zinātņu doktors, profesors Dr. hist. Harijs Tumans.¹ Autore pilnībā tam piekrīt. Un tieši tāpēc, ņemot vērā noziedzīgi iegūtas mantas institūta pašreizējo, nereti kontroversālo,² turklāt būtiski mainīgo regulējumu, ko nepārprotami ietekmē pārnacionālā cīņa ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu apriti,³ ir nepieciešams pievērsties šī institūta ģenēzei un tā izpratnei, tajā skaitā arī starpkaru periodā Latvijas Republikā.

1918. gada 17. novembrī izveidotā Latvijas Tautas padome 1918. gada 18. novembrī pasludināja Latvijas neatkarību. Pēc Latvijas neatkarības pasludināšanas nekavējoties tika uzsākts darbs pie Latvijas tiesu sistēmas, tostarp arī pie Tieslietu ministrijas izveides. 1918. gada 19. novembrī Ministru prezidents Kārlis Ulmanis (1877–1942) uzaicināja zvērinātu advokātu Pēteri Juraševski (1872–1945) kļūt par tieslietu ministru, bet zvērinātu advokātu Eduardu Strautnieku (1886–1946) – par tieslietu ministra biedru.⁴ Pēc intensīva darba jau 1918. gada 3. decembrī tieslietu ministrs P. Juraševskis izstrādāto likumprojektu «Pagaidu nolikums par Latvijas tiesām un tiesāšanas kārtību» nolasīja Pagaidu valdības sēdē, kas tika apstiprināts⁵ un 4. decembrī iesniegts Tautas padomei.⁶ Savukārt 1918. gada 6. decembra Tautas padomes

¹ Tumans H. Priekšvārds. Grāmata: Rusanovs E. Versija par profesora Paula Minca dzīvi un viņa ekstraordināro krimināljustīciju. Rīga: «Rusanovs & Partneri», 2021, 10.-11. lpp.

² Rusanovs E. Procesa par noziedzīgi iegūtu mantu regulējums Kriminālprocesa likumā. Jurista Vārds, 2016. gada 5. janvāris, Nr. 1, 31. lpp.

Siliņa D. «Sarkanais terors» pret Latvijas banku klientiem. Pieejams: <https://www.delfi.lv/news/versijas/daiga-silina-sarkanais-terors-pret-latvijas-banku-klientiem.d?id=52465007> [aplūkots 2021. gada 1. februārī].

Levits E. Intervija: dialogs ar Krieviju nenotiks uz mūsu rēķina. Diena, 2020. gada 5. oktobris, 4.–5. lpp. u. c.

³ Janums J. Pārnacionālā cīņa pret noziedzīgu līdzekļu apriti – mūsdienu izaicinājums suverenitātei. Pieejams: <https://www.rusanovs.lv/news/parnacionala-cina-par-noziedzigu-lidzeklu-apriti-musdienu-izaicinajums-suverenitai/> [aplūkots 2021. gada 10. februārī]

⁴ Veitmanis K., Menģelsons A. Tieslietu ministrijas un tiesu vēsture: 1918–1938. Rīga: Tieslietu ministrija, 1939, 19. lpp.

⁵ Turpat.

⁶ Latvijas Tautas padomes pirmās sesijas trešās sēdes 1918. gada 4. decembra stenogramma. Latvijas Tautas padomes sēdes, 1918. gada 19. novembris, Nr. 1.

sēdē šis likumprojekts tika izskatīts un pieņemts un 1918. gada 14. decembrī – publicēts Pagaidu Valdības Vēstnesī.⁷

Pagaidu nolikums, kas atzīts par tiesu sistēmas pamatlikumu,⁸ cita starpā noteica, ka

«Latvijas tiesas un ar viņām saistītās iestādes darbojas pēc tiem vietējiem un Krievijas likumiem, kādi priekš Latvijas bija spēkā līdz 24. oktobrim 1917. gadā, krimināllietās pieturoties pie Krievijas 1903. g. Sodu likumu krājuma. Latgalē pagaidām atjaunojamas Krievijas Pagaidu Valdības ievestās tiesas un piepaturami tie likumi, kuri bija spēkā Krievijas Pagaidu Valdības laikā».⁹

Tādējādi jau neatkarīgajā Latvijā arī turpmāk bija piemērojams 1864. gada Krievijas kriminālprocesa nolikums (pirmsreformu krievu val. Высочайше утвержденный Уставъ уголовного судопроизводства),¹⁰ ko uz Baltiju attiecināja 1889. gada 9. jūlijā, ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 1917. gada 8. augustam, un 1903. gada 22. marta Sodu likumu krājums (pirms reformu krievu val. Высочайше утвержденное Уголовное Уложение),¹¹ ņemot vērā «Pagaidu nolikuma par Latvijas tiesām un tiesāšanās kārtību» noteiktos nosacījumus. 1919. gada 5. decembra sēdē Latvijas Tautas padome pieņēma likumu par agrāko Krievijas likumu spēkā atstāšanu Latvijā.¹² Savukārt 1920. gada 15. martā Tautas padome izsludināja steidzamības kārtībā divos lasījumos pieņemtu likumprojektu par 1903. gada Sodu likumu ieviešanu Latgalē.¹³

⁷ Pagaidu nolikums par Latvijas tiesām un tiesāšanās kārtību. Pagaidu Valdības vēstnesis, 1918. gada 14. decembris, Nr. 1.

⁸ Veitmanis K., Menģelsons A. Tieslietu ministrijas un tiesu vēsture: 1918–1938. Rīga: Tieslietu ministrija, 1939, 19. lpp.

⁹ Turpat.

¹⁰ Высочайше утвержденный Уставъ уголовного судопроизводства. № 41476, 20. 11. 1864. Въ: Полное собрание законовъ Россійской имперіи. Собрание второе. Томъ XXXIX. Отдѣленіе второе. 1864. № 41319–41641. Санктпетербургъ: Типографія II Отдѣленія Собственной Его Императорскаго Величества Канцеляріи, 1867.

¹¹ Высочайше утвержденное Уголовное Уложение. № 22704, 22. 03. 1903. Въ: Полное собрание законовъ Россійской имперіи. Собрание третье. Томъ XXXIX. Отдѣленіе первое. 1903. № 22360–23838. Санктпетербургъ: Типографія II Отдѣленія Собственной Его Императорскаго Величества Канцеляріи, 1905.

¹² Latvijas Tautas padomes pirmās sesijas piektās sēdes 1918. gada 6. decembra stenogramma. Latvijas Tautas padomes sēdes, 1918. gada 19. novembris, Nr. 1.; Sk. Rusanovs E. Kriminālprocesa doktrīnas ģenēze un evolūcija Latvijā no valsts dibināšanas līdz atkārtotai padomju okupācijai. Promocijas darbs. Latvijas Universitāte, 2020. gads, 75.–79. lpp. [Autores personiskais arhīvs. Nepublicēts materiāls].

¹³ Valdības Vēstnesis, 1920. gada 16. marts, Nr. 62.

Cita starpā ne tikai Krievijas likumi tika atzīti par turpmāk piemērojamiem neatkarīgajā Latvijā, bet arī Krievijas Senāta judikatūras atziņas.¹⁴ Zvērināta advokāta Dr. iur. cand. Egonas Rusanova ieskatā,

«Krievijas Senāta judikatūras izmantojamība starpkaru Latvijā izrietēja arī no apgalvojuma par tiesību kontinuitātes principa ievērošanu [...]. Vērtējot, vai ir izmantojama Krievijas Senāta iedibinātā tiesu prakse, Latvijas Senāts pārbaudīja ne tikai izteikto juridisko atziņu argumentatīvo spēku jeb iekšējo pareizību, bet arī pārlicinājās, vai norādītā motivācija atbilst Latvijas Republikā spēkā esošajam tiesiskajam regulējumam. Latvijas Senāts [...] pievienojās Krievijas impērijas Senāta iedibinātajai tiesību principu izpratnei [...]. Līdz ar to var secināt, ka Krievijas Senāta judikatūra bija vienīgi sekmējusi Latvijas kā tiesiskas valsts nostiprināšanos. Turklāt Krievijas Senāta judikatūra tika izmantota ne tikai tajos gadījumos, kad Latvijas Republikā vēl arvien bija spēkā un tika piemēroti Krievijas impērijas likumi, bet arī tad, kad Latvijas Republika jau bija izstrādājusi jaunus normatīvos aktus attiecīgajos jautājumos».¹⁵

Turklāt, kā pamatoti norādījis arī Dr. iur. Jānis Pleps,

«[j]āņem vērā, ka Latvijas Republikas dibināšana nenozīmēja radikālu revolūciju tiesību jomā un iepriekšējā tiesiskā regulējuma noraidīšanu. [...] Latvijas Republika pēc atdalīšanās no Krievijas impērijas saglabāja pēctecību gan normatīvā līmenī, gan arī tiesību piemērošanas līmenī».¹⁶

1920. gadā dibinātā Tieslietu ministrijas kodifikācijas nodaļa

«[u]z vislielākām grūtībām [...] atdūrās savā darbībā vēl nepilnīgi nodibinātās latviešu juridiskās terminoloģijas dēļ. [...] Tātad visas tās Krievijas likumu kopojumu grāmatas, kuras līdz šim nav atvietotas ar Latvijas valdības laikā izdotiem likumiem [...], piemērojamas arī turpmāk, kamdēļ kodifikācijas nodaļai, pirms šo likumgrāmatu saskaņošanas ar vēlākiem papildinājumiem un pārgrozījumiem, nākas pārtulkot tās valsts valodā, kāds uzdevums, ievērojot dažu grāmatu plašo saturu un juridisko terminu trūkumu, resp. nenoteiktību, prasa daudz pūļu un laika no kodifikācijas nodaļas darbinieku puses».¹⁷

¹⁴ Tieslietu ministrijas vēstnesis, 1923. gada 1. jūnijs, Nr. 2.

¹⁵ Rusanovs E. Kriminālprocesa doktrīnas ģenēze un evolūcija Latvijā no valsts dibināšanas līdz atkārtotai padomju okupācijai. Promocijas darbs. Latvijas Universitāte, 2020. gads, 81. lpp. [Autores personiskais arhīvs. Npublicēts materiāls];

Zvonareva M. Krievijas kriminālprocesa ģenēze no pirmā valsts veidojuma rašanās 9. gadsimtā līdz būtiskākajai jaunlaiku reformai. Bakalaura darbs. Latvijas Universitāte, 2020. gads, 4. lpp.

¹⁶ Pleps J. Latvijas Senāta izaicinājumi mūsdienām. Jurista Vārds, 2010. gada 2. novembris, Nr. 44.

¹⁷ Tieslietu ministrijas vēstnesis. Tieslietu ministrijas izdevums, 1923. gada 1. jūnijs, Nr. 2,;

Sk. Rusanovs E. Kriminālprocesa doktrīnas ģenēze un evolūcija Latvijā no valsts dibināšanas līdz atkārtotai padomju okupācijai. Promocijas darbs. Latvijas Universitāte, 2020. gads, 57.– 83. lpp. [Autores personiskais arhīvs. Npublicēts materiāls].

1923. gadā Tieslietu ministrijas kodifikācijas nodaļa izdeva 1922. gada kodifikācijas izdevumu – «Kriminālprocesa likumi. Vispārēji noteikumi un I. grāmata (tiesāšanas kārtība miertiesās)».¹⁸ Savukārt 1926. gadā Saeimas kodifikācijas nodaļa laida klajā kodifikācijas izdevumu «Kriminālprocesa likumi. Šis izdevums atvieto kā bij. Tiesl. Min. kodifikācijas nodaļas 1922. g. izdevumu (visp. not. un I. gr.), tā arī pilnā apmērā Krievijas «Уставъ Уголовнаго Судопроизводства», ar visiem vēlākiem pārgrozījumiem un papildinājumiem līdz 1926. gada 15. oktobrim».¹⁹

Saistībā par 1903. gada 22. marta Sodu likumu pārstrādāšanu būtiski minēt Arveda Švābes (1888–1959) 1933. gada 1. jūnija Tieslietu Ministrijas Vēstnesī publicēto apskatu, kas, autore ieskatā, sniedz priekšstatu arī par 1864. gada Kriminālprocesa nolikuma pārstrādāšanas procesu:

«[Lai gan 1903. g. sodu likumi savā izstrādāšanas laikā (sākot ar 1879 g.) bij priekšzīmīgs darbs, tomēr tie diezgan vienpusīgi aizstāvēja krimināltiesību teorijas klasiskās skolas viedokli, kāpēc jau teoretiskā ziņā recipēšanas laikā daudz kas bija novecojis. Bez tam šais gados pašos pamatos bij pārveidota valsts un sabiedriskās dzīves struktūra. Tāpēc jāpiesienas prof. P. Minca zīmīgam raksturojumam: «1903 g. kodeks paspējis noziedēt, neieguvis iespēju uzplaukt pat pašā Krievijā». [K]omisij[as], kas Tieslietu ministrijas juriskonsultācijas P. Jakobi vadībā darbojās no 29. jūlija 1920 g. līdz 12. martam 1921. g., [s]priežot pēc oficiāli izdotā P. Jakobi Paskaidrojuma par komisijas darbību, personu izvēle nav bijusi laimīga: tie bij vīri, kas joprojām ar savām domām atradās Krievijā un arī likumprojektu izstrādāja krievu valodā. Tā kā arī komisijas sekretars [..] bij krievs, tad projekts latviski nemaz nav tulkots. Vēl vairāk: komisijas locekļi savos motivos atsaucas tikai uz krievu teoriju un praksi. [A]rī tieslietu ministrs bij nepareizi sapratis šādas komisijas uzdevumu, pilnvarodams to, «nevis radīt jaunu sodu likumu, bet vienīgi pielāgot vecos (1903. g.) sodu likumus tagadējās dzīves apstākļiem». [..] P. Mincu un P. Jakobi jāuzskata par 1933. gada Sodu likuma galvenajiem autoriem. [P]irmprojektu «pamatīgi iztīrīja sevišķā prokuratūras amatpersonu apspriedē pie Tiesu palatas prokurora [..]». [P]raktiķu apspriede atzinusi «par vēlāmāku aprobežoties ar nepieciešamiem grozījumiem vecā (1903. g.) kodekā», jo prakse jau esot piemērojusies spēkā esošajiem 1903. g. Sodu likumiem. Citiem vārdiem [..] guva virsroku P. Jakobi vadītais krieviskais virziens, kas visur pēc iespējas centās paturēt spēkā esošos 1903. g. Sodu likumus. [..] No šejienes izriet, ka Latvijas projektu nevar uzskatīt par pilnīgi jaunradītu kodeku [..]. To pierāda arī Valsts tipogrāfijas izdotais Salīdzināmais pantu rādītājs, no kura redzam, ja 1933. g. Sodu likumā pavisam ir tikai 53 pilnīgi jauni panti (no 584), tātad ap 9 proc. Turpretim pārējie 531 pantiem pilnīgi vai daļai atbilst 1903. g. Sodu likumi, kas tāpēc arī uzskatāmi par galveno, lai gan ne vienīgo 1933. g. likuma avotu. [..] Jaunā Sodu likuma vēsture liecina, ka tam [..] nav savas nacionālās sejas, [..] pie kam faktiski tulkojumam piešķīra oriģināla nozīmi. Tauta šāda veida kodifikācijas darbus jau

¹⁸ Kriminālprocesa likumi. Vispārējie noteikumi un I grāmata (tiesāšanās kārtība miertiesās). Valdības Vēstnesis, 1923. gada 8. jūnijs, dokumenta Nr. 120.

¹⁹ Valdības Vēstnesis. Nr. 276, 07. 12. 1926.

19. g. s. sākumā raksturoja ar formulu «Vecs zirgs ar jauniem sedliem». Bet tāpat kā daiļliteratūrā, tā tiesībās neviens teksta tulkojums nevar atvieto savu oriģinālu [..]. To atzīst arī [..] viens no 1933. g. Sodū likuma autoriem, P. Jakobi: «Всякий же переводъ матеріаловъ отдалиль бы несомнѣнно пониманіе духа закона отъ его первоисточника»²⁰. Pie tā atliek tikai piebilst, ka šoreiz jaunā likuma gars ne valodas, ne tiesību ziņā nav latviešu tautas gars, bet gan izteic sava pirmavota – 1903. g. likuma – svešo garu. Pat nezinot 1933. g. Sodū likumu vēsturi, katrs literariski izglītots cilvēks, uzšķīris jebkuru lapaspusi, pateikts, ka tas ir tulkojums no krievu valodas».²¹

Būtiski minēt, ka 1926. gada Kriminālprocesa likuma redakcijā un arī vēlāk izdotajās redakcijās²² tiesību normas, kas noteica rīcību ar noziedzīgi iegūtu mantu, bija palikušas saturiski nemainīgas – mainījās vien pantu numerācija.

Tādējādi, autores ieskatā, šajā kontekstā arī aplūkojams noziedzīgi iegūtas mantas institūts, kas bija regulēts gan 1864. gada 20. novembra Kriminālprocesa nolikumā, gan arī – 1903. gada 22. marta Sodū likumā.

1903. gada 22. marta pamata redakcijā Sodū likumā bija paredzēta īpašā mantas konfiskācija: 36. panta pirmajā un otrajā daļā bija noteikts, ka

«[1] Priekšmeti, kurus aizliegts izgatavot, pārdot, izplatīt, turēt pie sevis vai glabāt, jāatņem, un ja likumā nav norādīts sevišķs mērķis to izlietošanai, jāiznīcina vai jānodod valsts īpašumā. Nauda, kuru saņem pārdodot valsts kasē ienākušās mantas, tiek izlietota ieslodzījumu vietu labiekārtošanai. [2] Uz tā paša pamata jāatņem un jāiznīcina vai jānodod valsts īpašumā: 1) priekšmeti, kas bijuši domāti vai jau izlietoti noziedzīgu nodarījumu izdarīšanai, ja to atņemšana ir īpaši paredzēta ar likumu, un 2) citi likumā sevišķi minēti priekšmeti».²³

²⁰ Tulkojumā – jebkurš materiālu tulkojums nepārprotami atsvešinātu/atvirzītu/attālinātu likuma gara izpratni no tā pirmavota.

²¹ Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1933. gada 1. jūnijs, Nr. 6-8.

²² Kriminālprocesa likums. Rīgā: Valsts tipogrāfija, 1939. gads

²³ Oriģinālā – «36. Предметы, которые запрещается изготовлять, продавать, распространять, имѣть при себѣ или хранить, отбираются и, если въ законѣ не указано особаго для нихъ назначенія, истребляются или обращаются въ казну. Деньги, вырученныя отъ продажи поступившихъ въ казну вещей, обращаются на устройство мѣстъ заключения.

На тѣхъ же основаніяхъ отбираются и истребляются или обращаются в казну: 1) вещи, предназначавшіяся или служившія для совершенія преступныхъ дѣяній, въ случаяхъ, когда отобраніе ихъ особо предусмотрѣно закономъ, и 2) иные, особо указанные въ законѣ, предметы». Высочайше утвержденное Уголовное Уложеніе. № 22704, 22.03.1903. Въ: Полное собраніе законовъ Россійской имперіи. Собраніе третіе.

Turklāt saskaņā ar 1903. gada Sodū likuma 38. pantu²⁴ arī tad, ja

«apsūdzēto attaisno vai atsvabina viņu no soda, kā arī ja kriminālvajāšanu izbeidz vai aptur»,

bija piemērojams nule kā minētais 36. pants.

Ņemot vērā iepriekš minēto A. Švābes apskatu par 1933. gada Sodū likuma tapšanu, lieki piebilst, ka arī 1933. gada 24. aprīļa Sodū likuma 35. pantā bija ietverts līdzīgs regulējums. Tas pats attiecas arī uz 1933. gada Sodū likuma 37. pantā ietverto regulējumu.

Vērtējot gan 1903. gada Sodū likuma 36. panta, gan 1933. gada Sodū likuma 35. panta nosacījumus saistībā ar noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju, jāaplūko arī konkrēti Sodū likumā paredzētie noziedzīgie nodarījumi.

Saskaņā ar 1903. gada Sodū likumā noteikto par noziedzīgi iegūtu un valsts labā konfiscējamu mantu tika atzītas dāvanas (kukuļi) (661. pants) un bez pienācīgas atļaujas, vai pārkāpjot nosacījumus, savāktie ziedojumi (277. pants). Arī 1933. gada Sodū likumā par noziedzīgi iegūtu konfiscējamu mantu pamatā tika atzīti kukuļi un mantiskie labumi (137. un 569. pants) un bez pienācīgas atļaujas, vai pārkāpjot nosacījumus, savāktie ziedojumi (299. pants). Būtībā šie bija vienīgie gadījumi, kad varēja runāt par noziedzīgi iegūtu mantu, kas bija piekritīga konfiskācijai valsts labā. Turklāt jau 1903. gada Sodū likumā nebija sveša arī noziedzīgi iegūtas mantas aizstāšana saskaņā ar 662. pantu (1933. gada Sodū likuma 137. pantu).

Proti, par noziedzīgi iegūtu tika atzīta gan tāda manta, kas no cietušā tika patvaļīgi atņemta vai paņemta, gan arī tāda, ko saņēma kukuļa vai mantiskā labuma veidā. Lai gan atņemšanai tika pakļautas tās pašas mantas, nevis tām līdzvērtīgas, kas, savukārt, attiecas uz kukuļa vai mantiskā labuma veidā saņemto naudu, tad, jēlkādu individuālo pazīmju uz atsevišķām naudas zīmēm neesamības dēļ, vainīgajam atņemama viņa prettiesiski saņemtā naudas summa.²⁵ Ņemot vērā minēto, secināms, ka arī noziedzīgi iegūtas mantas aizstāšana nebija sveša ne pirms starpkaru perioda, ne arī vēlāk.

Томъ XXXIX. Отдѣленіе первое. 1903. № 22360–23838. Санктпетербургъ: Типографія II Отдѣленія Собственной Его Императорскаго Величества Канцеляріи, 1905, с. 181–182.

²⁴ Oriģinālā – «38. Постановленія, въ статьяхъ 36 и 37 изложенныя, примѣняются судомъ и въ случаѣ оправданія обвиняемаго или освобожденія его отъ наказанія, а также въ случаѣ прекращенія или пріостановленія уголовнаго преследованія». Ibid.

²⁵ Spriedums Nr. 914/10. No Шрамченко М. П., Ширковъ В. П. Уставъ Уголовнаго Судопроизводства съ позднѣйшими узаконеніями, законодательными мотивами, разъясненіями Правительствующаго Сената и циркулярами Министерства Юстиціи. Изданіе восьмое. Рига: Давидъ Гликсманъ, 1923, с. 838.

Cita starpā jāuzver, ka jau 1903. gada Sodu likumā (616.–618. panti), attiecīgi arī 1933. gada Sodu likumā (570.–571. panti), bija paredzēta kriminālatbildība par rīcību ar noziedzīgi iegūtu mantu, – par tādas mantas iegūšanu, tai skaitā lietošanai, glabāšanai, tālākdošanai vai slēpšanai, vai par paņemšanu ķīlā, vai arī par tādas mantas tālāk nodošanu.²⁶

Turklāt, neraugoties uz 1903. gada Sodu likuma 616.–618. pantu formulējumu, kas paredzēja mantas konfiskāciju tikai smagu noziedzīgu nodarījumu gadījumā, tika noteikts, ka minēto pantu tvērumā ietilpst jebkāda manta, kas vainīgās personas rīcībā bija nonākusi prettiesiskā ceļā.²⁷ Saistībā ar to

«nevar būt runas par gadījumu, kad īpašums ir par noziedzīgu pasludinātas darbības tiesās sekas, nevis no nozieguma vai kriminālpārkāpuma gūtā peļņa, pakļaušanu izklāstāmajam noteikumam; tā, manta, ko viltotās monētas vai asignāciju pārdošanā vainīgais ir guvis par šādiem priekšmetiem, nevar būt uzskatāma par mantu, kas iegūta nozieguma vai kriminālpārkāpuma ceļā.»²⁸

Vēl jo vairāk –

«gluži ne katrs noziegums vai kriminālpārkāpums var būt par pamatu šī regulējuma piemērošanai [t]as ir vietā tikai attiecībā uz mantām, kas ir noziedzīga nodarījuma tieši augļi, kuru pāreja no cietušā [..] uz vainojamā valdījumu [..], veido cietušā īpašuma tiesību pārkāpumu. Attiecīgi nepieciešams, lai galvenais nodarījums būtu vērstis pret cita īpašumu *in corpore*».²⁹

Kā obligātu priekšnosacījumu 616.–618. pantu piemērošanai likums neizvirzīja ne to, lai «mantas noziedzīga pieņemšana un tas nodarījums, ar ko tā tika iegūta» būtu sodīta, ne arī to, «lai par šo pēdējo nodarījumu» stātos spēkā tiesas spriedums.³⁰ Turklāt arī tas, ka cietušā īpašuma tiesību apdraudējumā vainīgie nebija noskaidroti, neliedza apsūdzēt personu 616.–618. pantā noteiktajā nodarījumā. Vienīgais, kam bija nozīme – fakts, ka manta tika iegūta noziedzīgā ceļā, un ka 616.–618. panta pārkāpējam tas bija zināms.³¹

²⁶ Kriminālās Kasācijas Departamenta 1940. gada 27. janvāra spriedums Nr. 24 lietā Kārļa Kalniņa apsūdzībā pēc Sodu likuma 571. panta. Latvijas PSR Centrālais valsts arhīvs. Fonda Nr. 1535, Apr. Nr. 8, lietas Nr. 39, 115. lpp.

²⁷ Уголовное уложение 22 марта 1903 г. по изданиям Н. С. Таганцева, под редакцией П. Н. Якоби. Рига: Лета, 1922, с. 1334.

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid.

³⁰ Ibid, с. 1335.

³¹ Ibid.

Ņemot vērā minēto, secināms, ka, piemērojot 1903. gada Sodu likumu, jau bija atzīts, ka nav nepieciešams noskaidrot vai pierādīt predikatīvo noziegumu. Tomēr šis regulējums garantēja tiesības uz īpašumu, atšķirībā no mūsdienām, nepārliedzot līdz absurdam pierādīšanas nastu uz strīdus mantas īpašnieku.

Būtiski uzsvērt, ka jautājums, kā to norādīja Vladislavs Daukša (1881–1930) par rīcību ar noziedzīgi iegūtu mantu un šī jautājuma regulējums 1903. gada Sodu likumā, bija aktuāls uzreiz pēc Latvijas neatkarības pasludināšanas. Tam pamatā bija nenoteikta Krievijas Senāta tiesu prakse, attiecīgi, arī nenoteikta un nenostiprināta prakse Latvijas tiesās, jo arī Latvijas Senāts vēl tik drīz nebija publicējis nevienu spriedumu.³²

Savukārt saskaņā ar 1864. gada Kriminālprocesa nolikuma pamata redakcijas 375. pantu (lietisko pierādījumu savākšana un glabāšana iepriekšējā izmeklēšanā), 126. pantu (par sprieduma taisīšanu un pasludināšanu mirtiesās)³³ un 776. pantu (par sprieduma taisīšanu un pasludināšanu apgabaltiesās)³⁴ nebija pieļaujams, ka noziedzīgi iegūta manta tiktu atstāta noziedzīgā nodarījuma izdarītājam vai citai personai, ja pēdējais nepretendē uz noziedzīgi iegūto mantu. Gan iepriekšējā izmeklēšanā, ja nebija sevišķas vajadzības atrastos priekšmetus, kas nolaupīti vai atņemti, pievienot pie lietas, gan tiesai, taisot spriedumu, bija pienākums lemt jautājumu par rīcību ar noziedzīgi iegūto mantu. Proti, ievērojot principu, ka ar noziedzīgo nodarījumu iegūtās lietas visu pirms atdodamas viņu saimniekiem,³⁵ pat arī

³² Daukša V. Savtīga rīcība ar noziedzīgā ceļā iegūtu mantu (1903. g. Sodu likumu 616. līdz 619. p.). Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1920. gada 1. novembris, Nr. 2–3.

³³ Oriģinālā – «126. Вещи, добытыя преступнымъ дѣйствиємъ, возвращаются хозяину, который въ случаѣ надобности, обязанъ доставить ихъ ко времени разсмотрѣнія дѣла на съѣздѣ мировыхъ судей». Высочайше утвержденный Уставъ уголовного судопроизводства. № 41476, 20. 11. 1864. Въ: Полное собраніе законовъ Россійской имперіи. Собраніе второе. Томъ XXXIX. Отдѣленіе второе. 1864. № 41319–41641. Санктпетербургъ: Типографія II Отдѣленія Собственной Его Императорскаго Величества Канцеляріи, 1867, с. 224.

³⁴ Oriģinālā – «776. Сверхъ разрѣшенія вопросовъ о виновности и наказаніи, судъ дѣлаетъ постановленія и о другихъ послѣдствіяхъ преступленія или проступка и судебного о немъ производства, какъ то:

1) о вещахъ, добытыхъ преступнымъ дѣяніемъ;

2) о вознагражденіи за убытки, понесенные тою или другою стороною, – и о возмѣщеніи судебныхъ издержек». Ibid, с. 269–270.

³⁵ «Tiesai jātaisa nolēmums par noziegumā iegūtām mantām un priekšmetiem, kas atrodas lietā; taču attiecībā uz priekšmetiem, kas saskaņā ar Kriminālprocesa nolikuma 375. pantu ir jau atdoti cietušajam kā viņam piederoši un par tiem izmeklētāja taisītais nolēmums ir palicis neapstrīdēts, tiesa netaisa nekādu nolēmumu». Spriedums Nr. 84/13. Шрамченко М. П., Ширковъ В. П. Уставъ Уголовнаго Судопроизводства съ позднѣйшими узаконеніями, законодательными мотивами, разъясненіями Правительствующаго Сената и циркулярами Министерства Юстиціи. Изданіе восьмое. Рига: Давидъ Гликсманъ, 1923, с. 839.

tad, ja lietas saimnieks nebūtu cēlis nekādu prasību (1864. gada Kriminālprocesa nolikuma 777. pants).³⁶ Nule kā minētā neievērošana veidoja būtisku tiesību pārkāpumu.³⁷

Turklāt būtiski uzsvērt, ka par noziedzīgi iegūtas mantas saimnieku tika uzskatīta tikai tāda persona, kura savas īpašuma tiesības uz noziedzīgi iegūtu mantu pierādījusi civiltiesiskas prasības izskatīšanas rezultātā vai krimināllietā bija acīmredzamas un neapstrīdamas ziņas par to.³⁸ Savukārt, ja uz noziedzīgā nodarījuma rezultātā iegūto lietu pretendēja kāda trešā persona, tad jautājums bija risināms civiltiesiskā kārtā (1864. gada Kriminālprocesa nolikuma 778. pants).

Līdzīgi kā pašreizējais Kriminālprocesa likuma regulējums, arī 1864. gada Kriminālprocesa nolikums neierobežoja noziedzīgi iegūtas mantas atņemšanu tikai no vainojamās personas. Noziedzīgi iegūta manta varēja tikt atņemta kā no apsūdzētā tā no jebkuras citas personas, turklāt pat no tādas trešās personas, kura to labticīgi bija ieguvusi.³⁹ Taču būtiski minēt, ka saskaņā ar doktrīnas avotiem⁴⁰ šāda Krievijas Senāta nostāja nebija vienmēr.⁴¹ Jo līdz pat laikam, kad Krievijas Senāts mainīja judikatūru⁴², proti, līdz 1906. gada 23. oktobrim, labticīgs noziedzīgi iegūtas mantas ieguvējs – trešā persona – tika pasargāts, proti, tiesa nevarēja uzlikt par pienākumu trešajai personai atgriezt cietušajam noziedzīgā ceļā atņemtu mantu, ko tā labticīgi bija ieguvusi.⁴³ Kriminālprocesa nolikuma 126., 375. un 777. panti netika piemērojami attiecībā pret mantām, kas atradās to labticīgi ieguvušo trešo personu rokās.⁴⁴ Taču šādos gadījumos tiesa noteica cietušajam pienākošos atlīdzību par kaitējumu un zaudējumu, kas tika nodarīti

³⁶ Kriminālās Kasācijas Departamenta 1940. gada 27. janvāra spriedums Nr. 24 lietā Kārļa Kalniņa apsūdzībā pēc Sodu likuma 571. panta. Latvijas PSR Centrālais valsts arhīvs. Fonda Nr. 1535, Apr. Nr. 8, lietas Nr. 39, 115. lpp.; Фойницкій И. Я. Курсъ уголовного судопроизводства. Томъ II. Изд. четвертое. Санктпетербургъ: Синатская типографія, 1910, с. 71.

³⁷ Spriedums Nr. 69/1030. No: Шрамченко М. П., Ширковъ В. П. Уставъ Уголовнаго Судопроизводства съ позднѣйшими узаконеніями, законодательными мотивами, разъясненіями Правительствующаго Сената и циркулярами Министерства Юстиціи. Изданіе восьмое. Рига: Давидъ Гликсманъ, 1923, с. 839.

³⁸ Spriedums Nr. 71/639. Ibid.

³⁹ Spriedums Nr. 96/31. Ibid, с. 840.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Spriedums Nr. 906/26, spriedums Nr. 96/31, spriedums Nr. 908/85. Ibid.

⁴² Рѣшенія Общаго Собранія Кассационныхъ съ участіемъ Перваго и Второго Департаментовъ Правительствующаго Сената. 1910. Санктпетербургъ: Общественная Польза, 1911, с. 77–81.

⁴³ Spriedums Nr. 87/10, 78/25, 900/113. No: Шрамченко М. П., Ширковъ В. П. Уставъ Уголовнаго Судопроизводства съ позднѣйшими узаконеніями, законодательными мотивами, разъясненіями Правительствующаго Сената и циркулярами Министерства Юстиціи. Изданіе восьмое. Рига: Давидъ Гликсманъ, 1923, с. 840.

⁴⁴ Рѣшенія Общаго Собранія Кассационныхъ съ участіемъ Перваго и Второго Департаментовъ Правительствующаго Сената. 1910. Санктпетербургъ: Общественная Польза, 1911, с. 77–81.

ar noziedzīgu nodarījumu. Savukārt pēc judikatūras maiņas, labticīga ieguvēja tiesības uz noziedzīgi iegūtu mantu varēja tika izspriestas civiltiesiskā kārtā.

Kā profesors Pauls Mincs (1868–1941)⁴⁵ skaidroja noziedzīgā nodarījumā iegūto lietu slēpšanas juridisko dabu,

«slēpšana var attiekties tikai tieši uz noziedzīgos nodarījumos iegūtiem priekšmetiem un pie tam tikai, kamēr tie nav pārgājuši kāda cita neapstrīdamā īpašumā. Pēdējais nosacījums palicis zinātnē it kā neapstrīdēts»,⁴⁶

lai gan, kā norādīja P. Mincs, Krievijas impērijas un Latvijas pastāvošā tiesu prakse pieturējās tomēr citam viedoklim, piemērojot Kriminālprocesa likuma 126., 375. un 777. panta nosacījumus.⁴⁷ Kad trešā persona *producta sceleris*⁴⁸ iegūst savā īpašumā likumīgā ceļā,

«noziedzības pavediens pārtrūkst, un panākt, lai trešā persona atdotu tos pirmajam īpašniekam, iespējams vairs tikai civiltiesību noteikumos pielaistās robežās».⁴⁹

To, ka starpkaru periodā Latvijas tiesas Senāts atzina labticīga ieguvēja tiesības uz noziedzīgi iegūtu mantu, apliecina 1933. gada 20. maija spriedumā Nr. 394, ar kuru tiesājamais tika atzīts par vainīgu ģenerālpilnvaras viltošanā, norādītais, proti,

«ņemot vērā, ka, noslēdzot darījumus ar tiesājamo [..], kurš formāli rīkojies pilnvaras robežās, viņa kontrahenti rīkojušies bona fide, Tiesu palāta, pamatojoties uz Kriminālproc. lik. 790. p.⁵⁰, atstājusi šām personām noskaidrot savas tiesības [..] civiltiesā. [..] Ar pilnvaru atzīšanu par viltotām un nederīgām tiesa, pretēji kasatoru aizrādījumam, nav prejudicējusi jautājumu par tiesību spēku, kādas bona fide ieguvušas trešās personas, noslēdzot juridiskus darījumus ar tiesājamo [..], kurš rīkojies uzrādītās pilnvaras robežās, jo tiesu palāta atstājusi šā jautājuma noskaidrošanu civiltiesasi, atsaucoties uz Kriminālproc. lik. 790. pantu. [..] Kas attiecas uz norādījumu kasācijas sūdzībā, ka Tiesu palāta atstājusi bez ievēribas [..] celto prasību par pirkšanas-pārdošanas līguma [..] atzīšanu par nederīgu, anulējamu un sakarā ar to iegūto īpašuma tiesību

⁴⁵ Rusanovs E. Profesora Paula Minca mūžs – stāsts, kam bija jābūt laimīgām beigām. Jurista Vārds, 2020. gada 1. septembris, Nr., 35, 10.–23. lpp.

⁴⁶ Mincs P. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Otrs pārstrādāts un papildināts iespiedums. Rīga: Latvijas Universitāte, 1939, 378. lpp.

⁴⁷ Turpat.

⁴⁸ *Producta sceleris* (latīņu val.) – labumi, ko rada noziedzība; ar noziegumu iegūts; nozieguma augļi.

⁴⁹ Mincs P. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Otrs pārstrādāts un papildināts iespiedums. Rīga: Latvijas Universitāte, 1939, 378. lpp.

⁵⁰ Kriminālprocesa likuma 790. pants «Ja uz lietām, kas iegūtas ar noziedzīgu nodarījumu, pretendē kāda trešā persona, tad tiesa ļauj strīdniekiem noskaidrot savas tiesības civiltiesāšanas kārtībā. 1864. g. 41476, 778. p.». Kriminālprocesa likums. Rīgā: Valsts tipogrāfija, 1939. gads

dzēšanu zemes grāmatās, kā arī atstājusi bez ievēribas prasību par nostiprināto obligāciju dzēšanu, tad Tiesu palātai, konstatējot, ka par īpašuma tiesībām uz iegūto pēc noslēgtā ar tiesājamo [...] pirkšanas-pārdošanas līguma imobilu, kā arī par tiesībām uz tiesājamā [...] izdotām un nostiprinātām obligācijām cēlušas pretenzijas krimināltiesā trešās personas, kuras darījumos ar tiesājamo [...] rīkojušās bona fide, – bija likumīgs pamats atzīts, ka pie tāda lietas stāvokļa partiem dodama iespēja savas tiesības noskaidrot civiltiesāšanās kārtībā»⁵¹.

Tā ir būtiska atšķirība no mūsdienu izpratnes, kā to nepārprotami parāda tā sauktā mākslinieka Aivara Vilipsona dzīvokļa lieta.⁵² Starpkaru periodā Latvijas tiesas Senāts skaidri nošķīra gadījumus, kad noziedzīgi iegūtā manta atgriežama tās saimniekam krimināllietas ietvaros ar tiesas spriedumu, no gadījumiem, kad strīds par tiesībām uz noziedzīgi iegūto mantu izšķirams ārpus krimināllietas – civiltiesiskā kārtā.⁵³ Proti,

«ja uz lietām, kas iegūtas ar noziedzīgu nodarījumu, pretendē kāda trešā persona, tad tiesa ļauj strīdniekiem noskaidrot savas tiesības civiltiesāšanās kārtībā» (1864. gada Kriminālprocesa nolikuma 778. pants).

Ņemot vērā minēto, noziedzīgi iegūta manta ar tiesas spriedumu krimināllietā tika atgriezta tās saimniekam, ja uz to nepretendēja kāda trešā persona, tajā skaitā, tās labticīgais ieguvējs.

Tādējādi, ņemot vērā minēto, krimināllietas ietvaros tiesas atņemtā un cietušajam atgrieztā noziedzīgā ceļā atņemtā manta vēlāk nevarēja tikt no cietušā atgūta ar trešās personas, no kuras tā tika atņemta, īpašuma tiesību prasību, jo pēdējais varēja vairs tikai no tā ciestos zaudējumus atgūt vienīgi prasības, ko viņš varēja vērst pret tiem, no kuriem iegādājās noziedzīgi iegūtu mantu, ceļā. Noziedzīgi iegūtas mantas atgriešana bija vietā visos mantiskajos noziegumos.⁵⁴ Jo ar 1864. gada Kriminālprocesa nolikuma 776. panta un 777. panta nosacījumu piemērošanu, atgriežot noziedzīgi atņemto mantu tai personai, kas

⁵¹ Latvijas Senāta Kriminālā Kasācijas Departamenta spriedumu tēžu pilnīgs kopojums ar likumu un priekšmetu alfabētiskiem rādītājiem. Aptver laikmetu posmu no 1931. g. 15. septembra līdz 1935. gada 15. septembrim. Sast. Senāta virssekretārs Fridrihs Kamradziuss. Autora izdevums. Rīga: Valters un Rapa, 1935, 82.–84. lpp.

⁵² Tiesneša Zigmunda Dundura skaidrojums mākslinieka Aivara Vilipsona dzīvokļa lietā. Pieejams: <https://www.ta.gov.lv/lv/jaunums/tiesnesa-zigmunda-dundura-skaidrojums-makslinieka-aivara-vilipsona-dzivokla-lieta> [aplūkots 2021. gada 18. februārī].

⁵³ Latvijas Senāta Kriminālā Kasācijas Departamenta spriedumu tēžu pilnīgs kopojums ar likumu un priekšmetu alfabētiskiem rādītājiem. Aptver laikmetu posmu no 1931. g. 15. septembra līdz 1935. gada 15. septembrim. Sast. Senāta virssekretārs Fridrihs Kamradziuss. Autora izdevums. Rīga: Valters un Rapa, 1935, 82.–84. lpp.

⁵⁴ Spriedums Nr. 910/34. No Шрамченко М. П., Ширковий В. П. Уставъ Уголовнаго Судопроизводства съ позднѣйшими узаконеніями, законодательными мотивами, разъясненіями Правительствующаго Сената и циркулярами Министерства Юстиціи. Изданіе восьмое. Рига: Давидъ Гликсманъ, 1923, с. 840; Sal. Kriminālās Kasācijas Departamenta 1938. gada 11. jūnija spriedums Nr. 526 lietā Boleslava-Grendika Zīmeļa apsūdzībā pēc Sodu likuma 49. panta, 546. panta pirmās daļas. Latvijas PSR Centrālais valsts arhīvs. Fonda Nr. 1535, Apr. Nr. 8, lietas Nr. 39, 41. lpp.

izrādījusies tās patiesais saimnieks, tika uzskatīts, ka tādējādi faktiski ir iznīcināts noziegumā pamatotais darījums, saskaņā ar ko mantu ieguva apsūdzētais.⁵⁵ Turklāt, kā jau tika minēts, šādos gadījumos tiesai nebija šaubu, par cietušā īpašuma tiesībām uz noziedzīgā ceļā atņemto mantu. Pretējā gadījumā strīds par tiesībām uz mantu tika skatīts civiltiesiskā kārtā.

Tiesas pienākums atgriezt cietušajam no viņa noziedzīgā ceļā atņemto mantu bija attiecināms praktiski uz visiem gadījumiem, kad vien bija kaut zināma tikai mantas atrašanās vieta, turklāt arī pat tad, ja apsūdzētais tika attaisnots, lieta tika izbeigta vainīgā nenoskaidrošanas vai pierādījumu nepietiekamības dēļ. Taču šajos gadījumos bija nepieciešams tiesai atzīt pašu notikumu par noziedzīgu.⁵⁶

Šajā kopsakarā jāmin Latvijas Senāta 1921. gada 22. decembra spriedumā Nr. 476 norādītais, – pat

«[a]tzīstot apsūdzēto par attaisnotu Sodū lik. 616. p. 1. d. 2. pkt. paredzētā noziegumā un nolemjot pie viņas atrasto kumodi, kuru tā ieguvusi pirkšanas ceļā, atdot atpakaļ cietušai kā pēdējai piederošu, – Apgabaltiesas rīkojusēs pareizi, jo, saskaņā ar Kriminālproc. lik. 148. p., izņemtās noziedzīgā ceļā no cietušā faktiskās valdīšanas mantas nododamas atpakaļ viņu īpašniekiem neatkarīgi no tā, vai apsūdzētais ir attaisnots vai notiesāts».⁵⁷

Apsūdzētā attaisnojošs spriedums varēja būt šķērslis no trešajam personām izņemtu mantu atgriešanai cietušajam vien tādā gadījumā, kad tika pierādīts, ka pats noziedzīgs notikums nenotika vai arī – iztiesājamais nodarījums tika atzīts par tādu, kas nav noziedzīgs, jo arī šādos gadījumos jautājums par cietušā tiesībām uz atņemto mantu kļuva apstrīdams un bija pakļauts civiltiesiskai izskatīšanai. Savukārt, ja apsūdzētais bija attaisnots tāpēc vien, ka netika pierādīta viņa vaina nozieguma izdarīšanā, kas

⁵⁵ Spriedums Nr. 82/39. No Шрамченко М. П., Ширковий В. П. Уставъ Уголовнаго Судопроизводства съ позднѣйшими узаконеніями, законодательными мотивами, разъясненіями Правительствующаго Сената и циркулярами Министерства Юстиціи. Изданіе восьмое. Рига: Давидъ Гликсманъ, 1923, с. 838; Sal.: Kriminālās Kasācijas Departamenta 1940. gada 18. maija/8. jūnija spriedums Nr. 367 lietā Miķeļa Benceļa apsūdzībā pēc Sodū likuma 315. panta. Latvijas PSR Centrālais valsts arhīvs. Fonda Nr. 1535, Apr. Nr. 8, lietas Nr. 39, 116. lpp.

⁵⁶ Spriedums Nr. 95/13, spriedums Nr. 96/31. No: Шрамченко М. П., Ширковий В. П. Уставъ Уголовнаго Судопроизводства съ позднѣйшими узаконеніями, законодательными мотивами, разъясненіями Правительствующаго Сената и циркулярами Министерства Юстиціи. Изданіе восьмое. Рига: Давидъ Гликсманъ, 1923, с. 838; Sal.: Kriminālās Kasācijas Departamenta 1938. gada 30. aprīļa spriedums Nr. 334 lietā Kārļa Zauskas apsūdzībā pēc Sodū likuma 579. panta. Latvijas PSR Centrālais valsts arhīvs. Fonda Nr. 1535, Apr. Nr. 8, lietas Nr. 39, 115. lpp.

⁵⁷ Latvijas Senāta Kriminālā Kasācijas Departamenta spriedumu tēžu pilnīgs kopoījums ar likumu un priekšmetu alfabētiskiem rādītājiem. Aptver laika posmu no 1919. g. līdz 1928. gada 31. decembrim. Sastādījis Senāta virssēkretārs Fridrich Kamradziuss. Autors izdevums. Rīga: Valters un Rapa, 1928, 686. lpp.

neizslēdza to, ka nodarījumu izdarīja cita persona, tad tiesai bija jāpiemēro Kriminālprocesa nolikuma 777. pants, ciktāl tiesājamajam vai trešajām personām atņemtās mantas piederība cietušajam neizraisīja šaubas. No tā paša noteikuma bija jāvadās tiesas izmeklētājam un tiesai lietās, kas bija pakļautas izbeigšanai vainīgā nenoskaidrošanas, apsūdzētā nāves un pierādījumu nepietiekamības dēļ, jo likums padarīja cietušajam prettiesiski atņemto mantu atgūšanu par atkarīgu vienīgi no noziedzīga nodarījuma esības,⁵⁸ kas rezultējās ar cietušajam piederošās mantas izņemšanā no viņa valdījuma.⁵⁹

Cita starpā 1864. gada Kriminālprocesa nolikuma 375. un 777. panta regulējums bija piemērojams tikai attiecībā uz lietām, kas tika tieši iegūtas no noziedzīga nodarījuma, nevis – uz naudas summu vai citām vērtībām, ko vaininieks bija ieguvis par attiecīgajiem priekšmetiem. Pēdējā gadījumā tiesa varēja Kriminālprocesa nolikuma 779. pantā noteiktajā kārtībā tikai piespriest par labu cietušajam vien atlīdzību par radīto kaitējumu un zaudējumu noziedzīgā nodarījuma rezultātā.⁶⁰

Turklāt, kā norādīja Latvijas Senāts 1927. gada 30. septembra spriedumā Nr. 155,

«[a]tziņt par iegūtu ar noziedzīgu nodarījumu var, protams, tikai tādu lietu, kura ar šo nodarījumu izņemta no viņa saimnieka faktiskās valdīšanas, kādēļ arī vispār nevar būt runas par [Kriminālprocesa likuma] 148. un 798. p. [...] noteikumu piemērošanu gadījumos, kad tiesas konstatētais noziedzīgais nodarījums pēc savām pazīmēm nav pieskaitāms pie tādiem noziedzīgiem nodarījumiem, kuru objekts ir sveša manta».⁶¹

Saskaņā ar Krievijas Impērijas un starpkaru Latvijas doktrinārajiem avotiem noziedzīgi iegūtas mantas institūts regulēja jautājumus attiecībā tikai uz tādu mantu, kas tieši bija iegūta noziedzīgā nodarījuma rezultātā (noziedzīga nodarījuma priekšmets – sveša manta). Savukārt mūsdienās noziedzīgi iegūtas mantas jēdziens ir izplūdis un nenoteikts, jo būtībā par noziedzīgi iegūtu var tikt atzīt jebkura manta, ja vien izmeklēšanas iestādei vai nereti ne-izmeklēšanas iestādei (Finanšu izlūkošanas dienests) rodas kaut

⁵⁸ Spriedums Nr. 910/34. No: Шрамченко М. П., Ширковский В. П. Уставъ Уголовнаго Судопроизводства съ позднѣйшими узаконеніями, законодательными мотивами, разъясненіями Правительствующаго Сената и циркулярами Министерства Юстиціи. Изданіе восьмое. Рига: Давидъ Гликсманъ, 1923, с. 841.

⁵⁹ Spriedums Nr. 96/31. Ibid.

⁶⁰ Spriedums Nr. 88/16, spriedums Nr. 96/31, spriedums Nr. 900/6, spriedums Nr. 75/345, spriedums Nr. 81/36, spriedums Nr. 84/16, spriedums Nr. 910/24. Spriedums Nr. 910/24. No: Шрамченко М. П., Ширковский В. П. Уставъ Уголовнаго Судопроизводства съ позднѣйшими узаконеніями, законодательными мотивами, разъясненіями Правительствующаго Сената и циркулярами Министерства Юстиціи. Изданіе восьмое. Рига: Давидъ Гликсманъ, 1923, с. 839.

⁶¹ Latvijas Senāta Kriminālā Kasācijas Departamenta spriedumu tēžu pilnīgs kopoījums ar likumu un priekšmetu alfabētiskiem rādītājiem. Aptver laika posmu no 1919. g. līdz 1928. gada 31. decembrim. Sastādījis Senāta virssekretārs Fridrich Kamradziuss. Autora izdevums. Rīga: Valters un Rapa, 1928, 687. lpp.

mazākās aizdomas par mantas vai ar mantu saistītās personas jebkādu (tiešu vai netiešu) saistību ar noziedzību.

Kā intervijā norādījis Valsts prezidents Egils Levits, uzraudzība, lai

«izķertu netīro naudu, ir kļuvusi ļoti visaptveroša un faktiski attiecas uz katru pilsoni, kurš nonāk attaisnošanās pozīcijā: kāpēc tu esi samaksājis rēķinu, un ko tu darīji ar to naudu».⁶²

Mūsdienās noziedzīgi iegūtas mantas jēdziens ir izplūdis un nekonkrēts, tā būtībā ir «tukšformula», ko var piepildīt pēc attiecīgas politiskās gribas ar jebkādu saturu. Šajā ziņā starpkaru periodā pieceja bija skaidra, saprotama un loģiska.

Var teikt, ka noziedzīgi iegūtas mantas tiesību institūts neatkarīgajā Latvijā no Krievijas impērijas juridiski tika pārņemts ar 1918. gada 6. decembrī pieņemto Tieslietu ministrijas izstrādāto «Pagaidu nolikumu par Latvijas tiesām un tiesāšanās kārtību», ar ko tika atzīti par Latvijas Republikā piemērojamiem Krievijas likumiem. Taču faktiski Latvijas teritorijā jau izsenis šis institūts bija pazīstams. Piemēram, 1791. gadā Rīgas vietniecības Rīgas apriņķa tiesa, iztiesājot krimināllietu par mežā pie Ropažiem izdarītu slepkavību mantkārīgos nolūkos,⁶³ risināja jautājumu par noziedzīgi iegūtu mantu, to atdodot cietušajiem (noslepkavotā mantiniekiem). Toreiz rīcību ar noziedzīgi iegūtu mantu noteica Vidzemē spēkā esošā likumu grāmata, tā dēvētā, Karolīna⁶⁴.

Ņemot vērā minēto, var izdarīt secinājumu, ka starpkaru periodā Latvijā noziedzīgi iegūtas mantas institūts nebija nekāda novitāte. Cita starpā, lai arī noziedzīgi iegūtas mantas legalizācijas izpratne mūsdienās ir atšķirīga, tomēr jau tad tamlīdzīgas mantas legalizācija būtībā bija atzīta kā noziedzīga darbība. Turklāt saskaņā ar minēto tiesību doktrīnu bija paredzēta noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija, noziedzīgi iegūtas mantas aizstāšana, kā arī noziedzīgi iegūtas mantas atsavināšana arī no trešās personas un tās nodošanu cietušajam pat gadījumos, kad apsūdzētā persona tika attaisnota. Turklāt pretēji mūsdienām trešajai personai, kura labticīgi ieguva noziedzīgi iegūtu mantu, nebija pilnībā liegta tiesības uz tādas mantas atstāšanu savā īpašumā vai valdījumā.

Tādējādi autore nevar piekrist vēl nesen paustajam viedoklim, ka

⁶² Levits E. Intervija: dialogs ar Krieviju nenotiks uz mūsu rēķina. Diena, 2020. gada 5. oktobris. 4.–5. lpp.

⁶³ Rusanovs E., Skutele S., Zvonareva M. Eseja par «pazudušo delu» Frīdrihu Lūdi jeb kā 18. gadsimta beigās Vidzemē noritēja kriminālprocess. Pieejams: <https://www.rusanovs.lv/news/eseja-par-pazuduso-delu-fridrihu-ludi-jeb-ka-18-gadsimta-beigas-vidzeme-noriteja-kriminalprocess/> [aplūkots 2021. gada 4. februārī].

⁶⁴ Karolīna (latīņu val. Constitutio criminalis Carolina) – materiālo un procesuālo krimināltiesību krājums, ko 1532. gada 27. jūlijā pieņēma Svētās Romas imperators Kārlis V fon Hābsburgs.

«[t]iesību institūts – noziedzīgi iegūta manta – Latvijas tiesību sistēmā ir pazīstams jau no 1933. gada 24. aprīļa Sodū likuma spēkā stāšanās laika»,⁶⁵

uzdodot to par starpkaru perioda juristu jaunievedumu. Kā arī nevar piekrist tam, ka

«Sodu likums ir pirmais neatkarīgās Latvijas valsts krimināllikums un bija viens no pirmajiem soļiem Latvijas ceļā jauna tiesiska regulējuma veidošanā»⁶⁶,

ņemot vērā 1933. gada Sodū likuma izstrādāšanas gaitu un tā doktrināro pamatu. Turklāt nepārprotami secināms, ka vairāk nekā 10 gadus pirms 1933. gada Sodū likuma pieņemšanas neatkarīgās Latvijas juristi jau bija spēruši pirmos soļus jauna tiesiska regulējuma veidošanā.⁶⁷

⁶⁵ Stukāns J. Mantas atzišana par noziedzīgi iegūtu tiesiskais regulējums un tā piemērošanas problemātika. Promocijas darbs. Rīgas Stradiņa universitāte, 2019. gads, 22. lpp.

⁶⁶ Turpat.

⁶⁷ Daukša V. Savtīga rīcība ar noziedzīgā ceļā iegūtu mantu (1903. g. Sodū likumu 616. līdz 619. p.). Tieslietu ministrijas vēstnesis. Nr. 2–3, 01. 11. 1920.